

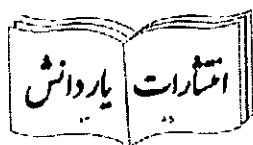
مجموعه مقالات

در

مورد شاهنامه

دکتر عیسی نجفی

استادیار دانشگاه رازی

s.yaredanesh@yahoo.com

۱۳۹۳

سرشناسه: نجفی، عیسی ۱۳۴۷
عنوان و نام پدیدآور: مجموعه مقالات در مورد شاهنامه فردوسی
مشخصات نشر: تهران- یار دانش
مشخصات ظاهری: ۲۵۲ص.

بک: ۸۰۰۰۰ ریال، ۷-۲۱-۷۱۶۲-۶۰۰-۹۷۸
موضوع: عیسی ابوالقاسم، ۳۲۹-۴۱۶ ق. شاهنامه، نقد و تفسیر،
کتابشناسی، نامه‌ها و خطابه‌ها، مقاله‌های فارسی- قرن ۱۴
رده‌بندی ده‌بندی: ۱۰۱-۱۰۳ م ۶۸ ج/ PIR۸۳۶۳
رده‌بندی دیویی: ۲۴۰۲
شماره کتابشناسی ملی: ۳۴۱۳۹۱

عنوان: مجموعه مقالات در مورد شاهنامه فردوسی
مولف: عیسی نجفی
چاپ اول: ۱۳۹۳
انتشارات: یار دانش
شمارگان: ۱۰۰

فهرست مطالب

مقدمه	أ
نظام کشاورزی و آبیاری در ایران باستان براساس شاهنامه فردوسی	۱
سیستم الیاتی ایران باستان براساس شاهنامه فردوسی	۲۱
نقش مسائل اقتصادی در پیدایش جنگ‌های داخلی و روابط خاندان شاهی	۴۱
مالکیت و نظام ارض در ایران باستان براساس شاهنامه فردوسی	۷۵
نقش مسائل اقتصادی شروع، ادامه و خاتمه جنگ‌ها و روابط خارجی	۹۳
جامعه‌شناسی جنگ براساس شاهنامه فردوسی	۱۲۱
بررسی شباهت‌های تاریخ ایران با نظام‌های اقتصادی- اجتماعی و شیوه‌های تولید براساس شاهنامه	۱۳۷
بررسی اقتصاد دولت براساس شاهنامه	۱۷۹

مقدمه

بسیاری از آثار ادبی بازگوکننده بخش‌های وسیعی از مسائل مختلف جامعه در طول تاریخ هستند. شاهنامه فردوسی یکی از گرانمایه‌ترین این آثار ادبی است. شاهنامه به عنوان کارنامه هویت ایرانی، نکات ارزشمندی را از مسائل مختلف تاریخ ایران در دل خود نهفته دارد که جایگاه آن به عنوان یک منبع مهم در مطالعات تاریخی، اجتماعی، اقتصادی و ... اغلب مورد غفلت واقع شده است. یکی از مهم‌ترین مسائل، تاریخ اقتصادی ایران از دوران پیش از تاریخ (دوران اسطوره‌ای) تا پایان عهد ساسانی است.

با توجه به اینکه از بهر رفتن آثار مربوط به ایران باستان و پراکندگی بازمانده‌های موجود، شناخت دقیق آن دوران را میسر نخواهد بود؛ لذا براساس پژوهش‌هایی که در شاهنامه فردوسی انجام دادیم، کوشیدیم تا در حد توان به جمع‌آوری و طبقه‌بندی مسائل مختلف تاریخ اقتصاد ایران براساس شاهنامه و تطبیق آن‌ها با مستندات تاریخی بپردازیم. با در نظر داشتن مسائل سیاسی و اجتماعی و ارتباط آن‌ها با مسائل اقتصادی، فراز و فرودهای تاریخ اقتصاد ایران را بررسی و شناسایی نموده و با ارائه چشم‌اندازی از فرهنگ و تمدن غنی ایران پیش از گذشته پربار آن بتوانیم گامی در جهت شناساندن اقتصاد تاریخی فراموش شده ایران باستان برداریم، به این امید که این تحقیقات و پژوهش‌ها بتواند راه شناخت آینده اقتصادی را در پیوند با گذشته جامعه هموار سازد. شاهنامه در لابلای جنگ‌های حماسی و پهلوانی و دنیای آرمانی خود واقعیت‌های تاریخی بیشماری را می‌سراید که شایسته بررسی و دقت نظر هستند.

این تاریخ ادبی با استناد به خدای‌نامه‌ها و روایات پهلوی، بیان‌کننده اقتدار و ولایت و ملت ایران است. براساس پژوهش‌هایی که در شاهنامه انجام داده‌ایم، اطلاعات مفیدی از مسائل اجتماعی، تاریخ و اقتصاد ایران را استخراج و دسته‌بندی نموده‌ایم.

بخشی از این اطلاعات مربوط به وضعیت اقتصادی دولت؛ یعنی منابع درآمدی و هزینه‌های دولتی است. شاهان، درآمد خزانه دولتی را از راه‌های مختلفی چون باج و خراج، تولیدات داخلی (کشاورزی، دامداری و صنعت و معدن)، تجارت و ... تأمین نموده و این درآمدها را در امور مختلفی چون مخارج سنگین درباری، برگزاری جشن و تشریفات، هزینه‌های امور جنگی و دفاعی، پرداخت مستمری‌ها، و ... هزینه می‌کرده‌اند. سیاست‌های اقتصادی شاهان در انباشت خزانه و هزینه کردن این

ثروت‌ها تأثیرات مثبت و منفی مختلفی را در وضع دولت و ملت برجای گذاشته و نظام اقتصاد شاهی را کارنامه تاریخی ایران تثبیت نموده‌است.

این اقتصاد شاهی از یک سو سبب افزایش قدرت داخلی پادشاه گردیده و شیوه‌های خاصی از تولید را در ایران شکل داده‌است که با شیوه‌های تولید مطروحه درمورد ساختار سیاسی و اقتصادی ایران همچون قسطنطنیه، شیوه تولید آسیایی، پدرسالاری و استبداد شرقی یا ایرانی همخوانی دارد. از سوی دیگر، این اقتصاد شاهی سبب تسلط پادشاه بر املاک، منابع و ثروت ملی کشور گردیده و سبب شکل‌گیری شیوه‌های خاصی از مالکیت و نظام ارضی چون مالکیت سلطنتی، مالکیت اشتراکی، املاک وقفی و روش‌های مالیاتی را در ایران شده‌است.

مالکیت وسیع شاهان ایران همچنین سبب افزایش قدرت خارجی و اقتدار دولت و حکومت ایران در میان کشورهای دور و نزدیک گردیده و کشورهای زیادی را تحت فرمان و باج‌گزار ایران نموده‌است. البته همانطور که مرایا، اقتصاد و مواد خام مرغوب کشورهای مختلف دنیا توجه پادشاهان ایرانی را جلب می‌نمود، مزیت‌های اقتصادی و موقعیت استراتژیک ایران نیز همواره طمع دشمنان بسیاری را برمی‌انگیخته‌است و در نتیجه، جنگ‌های اقتصادی فراوانی در طول تاریخ کهن این سرزمین رخ داده‌است که ما بیشتر از جنبه تاریخی و اقتصادی آن‌ها، مجذوب روح حماسی و پهلوانی‌شان می‌شویم. براساس جامعه‌شناسی جنگ در ایران، این جنگ‌ها منافع و مضرات اقتصادی خاص خود را به دنبال داشتند.

اقتصاد شاهی همچنین سبب تسلط دولت بر کشاورزی و منابع طبیعی و تلاش دولت را برای کسب درآمد بیشتر، از زمین‌های کشاورزی به طریق خراج‌گیری افزایش داد. توجه به اهمیت و قدمت کشاورزی در ایران، سیستم مالیاتی گسترده‌ای از دوران اسطوره‌ای به طور مشخصی چون مقاسمه و مزارعه و ... با درصدهای متفاوت (ده درصد، بیست درصد، سی درصد و ...) به اشکال گوناگون (مالیات کاری، جنسی، نقدی، مالیات بر دارایی، مالیات بر ارث و ...) و بانام‌هایی چون خراج و گزیت بر نظام ایران حاکم بوده‌است. شاهان جنگ و باج‌گیری را نیز یکی از مهم‌ترین راه‌ها برای کسب ثروت خود و تضعیف قدرت سیاسی و اقتصادی کشورهای رقیب می‌دانستند که این جنگ‌ها واکنش‌های متفاوتی از سوی کشورهای مفتوحه را به دنبال داشت.

از طرف دیگر، مالکیت نامحدود پادشاهان سبب بخشش‌های شاهانه آن‌ها به زیردستان در قبال انجام خدمات مختلف نظامی، دینی و ... گردیده و نظام طبقاتی خاصی را در جامعه ایرانی شکل داد که در این کاست طبقاتی، شاه و اشراف در رأس هرم طبقاتی جامعه قرار داشته و دارای حق مالکیت، سوادآموزی، ثروت‌اندوزی، مشاغل عالی و ... بودند و توده مردم به عنوان رعیت، وامدار شاه بوده و علاوه بر محروم بودن از حقوق و مزایای مالی و حق مالکیت، از نظر خوراک و پوشاک نیز وضع نامطلوبی داشته‌اند. در نتیجه، ثروت‌اندوزی و قدرت‌گیری روزافزون اشراف سبب ایجاد کشمکش‌ها و جنگ داخلی در کشور بین شاهان، شاهزادگان، موبدان، پهلوانان، اشراف نظامی و اشراف درباری گردید که این جنگ‌ها نهایت قدرت سیاسی و اقتصادی کشور را تضعیف و آن را به سوی زوال و عدم حمایت مردم از پادشاهان سوق داد.